

Rohepoliitika eksperdirühma raport

Ants-Hannes Viira, vanemteadur

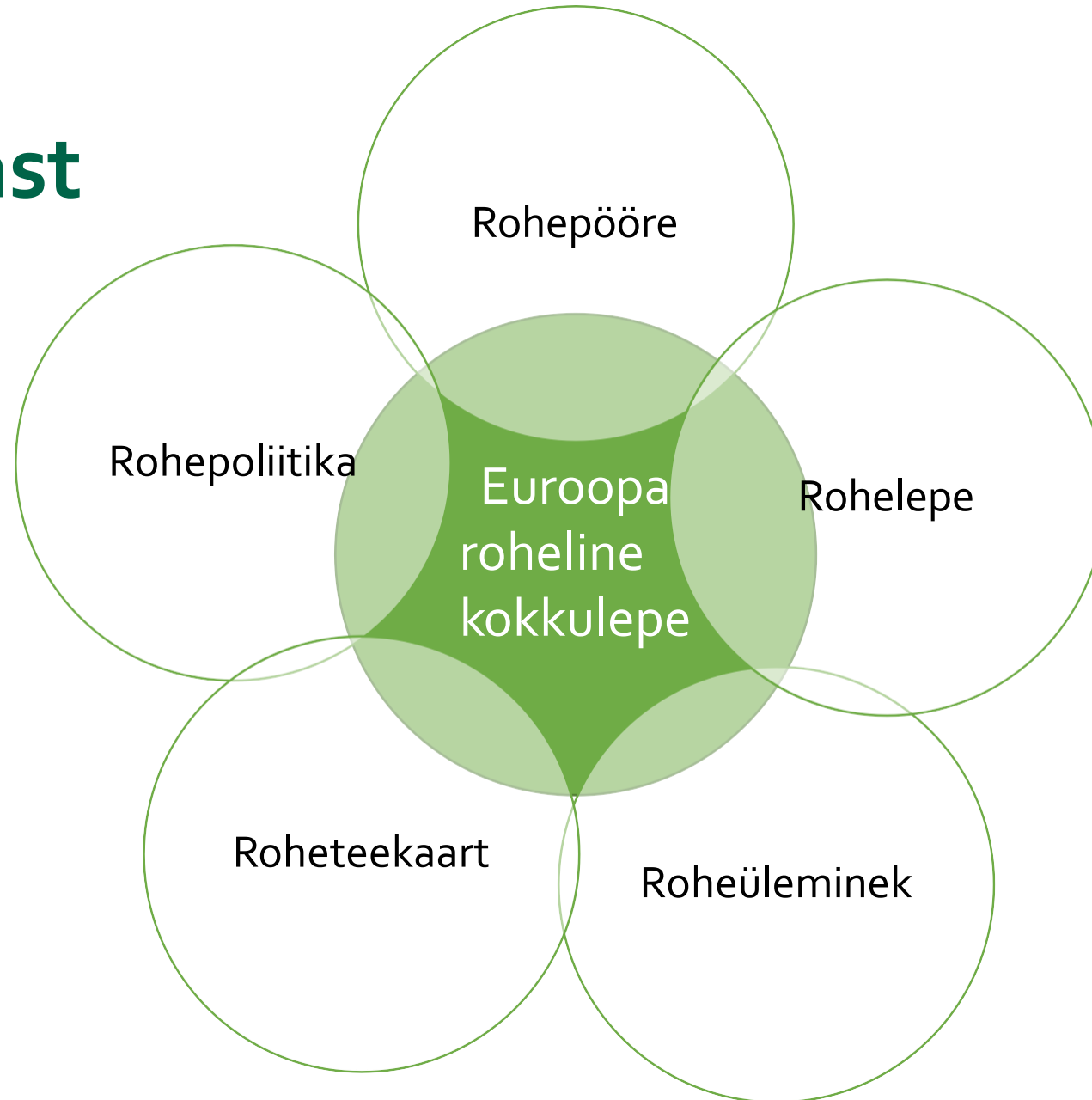
Maaelufoorum 2023: Eesti visioon maaelu ja biomajanduse arendamiseks

Semantikast

Semantikast

Eesmärgid – narratiivsed tulevikukirjeldused

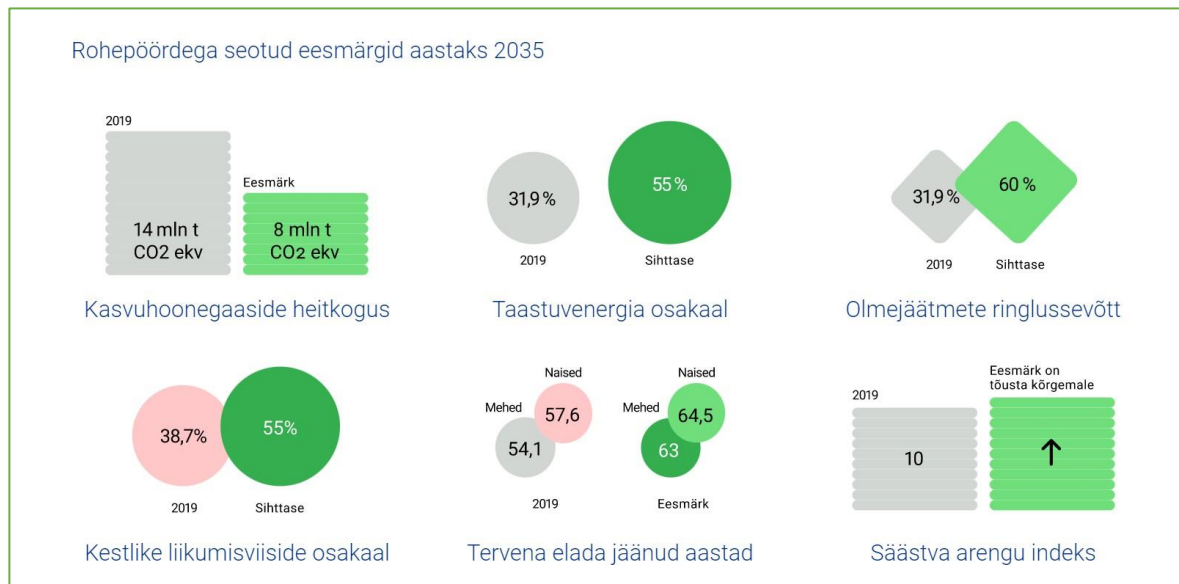
Kliimamuutused ja keskkonnaseisundi halvenemine on eksistentsiaalne oht Euroopale ja maailmale. Nende probleemide lahendamiseks muudab Euroopa roheline kokkulepe ELi tänapäevaseks, ressursitõhusaks ja konkurentsivõimeliseks majanduseks, tagades:

- et 2050. aastaks puudub kasvuhoonegaaside netoheide;
- et majanduskasv on lahutatud ressursikasutusest
- ning et mitte kedagi ega ühtki piirkonda ei jäeta kõrvale.

Rohepööre

Kõik oleme uhked Eestimaa kauni looduse üle. Sõltumata elukohast asuvad ilusad rohealad ja terviserajad kodust vaid jalutuskäigu kaugusel. Me kõik tahame, et meie ja meie lähedaste tervis oleks tugev, et igapäevane toimetamine ja tarbimine oleks taskukohane, elektrit jätkuks nii ettevõtetele kui ka majapidamistele, uusi kõrgepalgalisi töökohti ja mugavaid tehnoloogiaid tuleks juurde ja et seda kõike jätkuks ka tulevastele põlvvedele. Siin lehel saad jälgida, mida valitsus roheülemineku teekonnal teeb ja kuidas sõna sekka öelda. Paljud arutelud alles algavad, infot tuleb kogu aeg juurde.

Eesmärgid – mõõdikud

Rohepöörde kontekstis enam tähelepanu saanud mõõdikud 2030. aastaks

- ↓ Vähendada keemiliste pestitsiidide üldist kasutamist ja nendega seotud riski 50% ja ohtlikumate pestitsiidide kasutamist 50%.
- ↓ Vähendada toitaine kadu vähemalt 50%, tagades samal ajal, et mullaviiljakus ei halvene.
- ↓ Vähendada põllumajandusloomadel ja vesiviljeluses kasutamiseks ette nähtud antimikroobikumide kogumüüki 50%.
- ↓ Vähendada CO₂ heitmeid JJM sektorites 24% 2030 vs 2005
- ↑ Tagada, et vähemalt 25% EL põllumajandusmaast haritaks mahepõllumajanduslikult.
- ↑ Tagada vähemalt 10% põllumajandusmaa kaetus mitmekesiste maastikuelementidega.

RIIGIKANTSELEI

ROHEPOLIITIKA EKSPERDIRÜHMA RAPORT

07.04.2022

SISUKORD

Peamised järeldused ja ettepanekud.....	4
1. Mis on rohepööre, miks sellega kiire on ja millistele valdkondadele on oluline Eestis keskenduda? ...	9
2. Millised on peamised arengusuunad Eesti võtmevaldkondades ja mis seni tehtud on?.....	12
3. Rohepöörde takistused ja soovitusel valdkondade kaupa....	14
3.1. Läbivad soovitusel rohepoliitika elluviimise juhtimiseks.....	14
3.2. Energeetika	15
3.2.1 Mida on praeguses kriisis kohe vaja teha?.....	15
3.2.2. Millised on energeetikavaldkonna peamised struktuursed probleemid?.....	16
3.2.3 Peamised soovitusel energeetika vallas lähiaastateks .	18
3.3 Teadmismahukas ja rahvusvaheliselt konkurentsivõimeline rohemajandus	21
3.4 Transport ja liikuvus.....	26
3.5 Kestlik toidusüsteem.....	29
4.6 Ringmajandus ja jäätmed	37
3.7 Ruumiplaneerimine ja hooned	40
3.8 Elurikkus, maakasutus ja bioressursside väärindamine..	43
3.9 Kliimamuutustega kohanemine	49
3.10 Õiglane üleminek Ida-Virumaal ja sotsiaalmajanduslike riskide ennetamine kogu Eestis	51
4. Miks on vajalik Eesti roheline ja millele see võiks keskenduda?.....	53

Tööd finantseeriti Euroopa Liidu Sotsiaalfondist rahastatud ühtekuuluvusfondide 2014-2020 rakenduslova prioriteetse suuna 12 „Haldusvõimekus“ meetmest 12.2 „Politiikakujundamise kvaliteedi arendamine“.

Läbivad põhimõtted rohepoliitika eksperdirühma raportis

- | Kõikide tasandite otsused peavad olema kooskõlas rohepöörde tegevuskava eesmärkidega ning:
 - | **kliimaneutraalsuse** poole liikumisele kaasa aitavad;
 - | **elurikkust, ökosüsteemide head seisundit ja loodusressursside säästlikku kasutust** toetavad ning vajaduse korral nende taastamist ja taastumist edendavad;
 - | **ressursikasutust** vähendavad/tõhustavad ja **ringmajandust** edendavad;
 - | sotsiaalset õiglust tagavad, **regionaalselt tasakaalustatud** ja vastutustundlikud;
 - | konkurentsivõimet toetavad ja kulutõhusad.

Regioonid rohepoliitika eksperdirühma raportis (1)

- | **Jaotusvõrk** on praegu veel tuleviku energeetikas pudelikaelaks: praegune jaotusvõrk ei võimalda paljudes piirkondades liita väiksemahulisi taastuvelektri võimsusi, samuti on liitumisprotsess aeganõudev ja keerukas, mis aeglustab n-ö igaühe rohepöörde elluviimist ja pigem **süvendab regionaalset ebavõrdust**. Samuti on turuosaliste võrdse kohtlemise seisukohalt riskiks olukord, kus praeguse suurima jaotusvõrgu omanikuks on turul tegutsev tootmisettevõtte.
- | Soodustada ja motiveerida **omavalitsusi tegema koostööd** jäätmekäitluse korraldamisel: nii korralduslikul kui ka praktilisel tasandil luua majanduslikud stiimulid **regionaalsete lahenduste ja kompetentsikeskuste** arenguks (nt toetudes praegu juba toimivatele koostöövormidele – Eesti Jäätmehoolduskeskus).

Regioonid rohepoliitika eksperdirühma raportis (2)

- | Kohalike omavalitsuste vaheline koostöö ja ühine planeerimine on puudulik: üheskoos planeerides annaks ennetada probleeme nii erinevate avalike teenuste kättesaadavusel kui ka vähendada nende osutamise seotud keskkonnajälge ning luua toimivate ökosüsteemidega paremat, funktsionaalsemat elukeskkonda. Praegu on ka ebaselge, **kuidas tagada eri tasemete – riiklik, regionaalne, KOV – planeeringute omavaheline kooskõla ja sünergia.**
- | Luua Ruumiloome amet või **tugevdada oluliselt ruumilise planeerimise ja regionaalse planeerimise kompetentsi ja ressursi** Rahandusministeeriumis, et tagada nii riikliku tähtsusega projektide kiirendatud menetlemine kui ka tõhusam tugi rohepoliitikat toetavate planeeringute elluviimisel:

Maapiirkonnad rohepoliitika eksperdirühma raportis

- I Töötada välja **tulevikukindel transpordi maksustamise süsteem**: kuna kütuseaktsiis ei ole perspektiivne liikuvuspoliitilise suunava mõju puudumise ja elektriautode osakaalu kasvu tõttu, siis on vajalik ümber kujundada maksustamise alused selliselt, et oleks suunav mõju kestlikumate valikute poole, **õiglased põhimõtted nii linnades kui ka maapiirkondades**, samal ajal tagades ka vajaliku tulu **infrastruktuuri investeeringuteks**.
- I Suurendada teadlikkust ja kompetentse **looduskaitseliste ärimudelite** rakendamiseks ja seeläbi **väikeettevõtluse arenguks maapiirkondades**. Innovatsiooniklastrid, teadmussiirde tegevused, toetushoovad ja maksuerisused saavad soosida **rohelist väikeettevõtlust, ettevõtluse ruumiliselt mitmekesisist paiknemist ja biomajanduse mitmekesistamist**.
- I Tagada **terviklik tugi VKEdele maapiirkondades** rohepöördeks vajalike muutuste elluviimisel: sh **investeerida nõustamisse, inimkapitali arendamisse ja keskkonnahoidlike tehnoloogiate kasutuselevõttu kõikide rakendusüksuste koostöös**.

Kestlik toidusüsteem

- | Kõigi inimeste ligipääs ohutule ja toitainerikkale toidule.
- | Üleminek jätkusuutlikele tarbimismustritele.
- | Loodust hoidev, taastav ja mahu poolest piisav tootmine.
- | Toidutootjate õiglane elatustase ja väärtuse jaotus.
- | Kerksuse suurendamine haavatavuste, šokkide ja stressiga toimetulekuks.

Eesti põllumajandus- ja toidusektor praegu

- | Eesti on põllumajandussaaduste ja toiduainete netoimportija (-543 mln eurot 2021)
 - | Piima ja piimatoodete, teravilja ja elusloomade netoeksportija.
 - | Liha, munade, puu- ja köögivilja netoimportija.
- | Madal ressursitootlikkus – suur töötlemata toodangu (teravili ja toorpiim) osa ekspordis ja EL keskmisest kõrgem lõpptarbijale suunatud valmistoote osa impordis.
- | Vähene tootmisega kaasnevate kõrvalsaaduste, jääkide ja biomassi väärimine.
- | Põllumajanduse ja toidutootmise keskkonnamoormus on kasvutrendis.
- | Konkurentsivõime tagamiseks on oluline
 - | Lisandväärtuse suurendamine
 - | Järelkasvu tagamine ja teadmiste areng

Rohepöördega seotud probleemid

- | Mõõdikute referentsaastate, sihttasemete ja nende saavutamise tagamise mehhanismide osas puudub selgus, need ei arvesta liikmesriikide konteksti ja pole selge, kuidas need kohalduvad igale ettevõtjale eraldi
- | Liiga vähe mõjuhinnanguid, sh eriti liikmesriigi tasandit puudutavaid
- | 2030. aasta perspektiivis on soovitud tulemusteni jõudmine küsitav
- | Talust taldrikule ja EL elurikkuse strateegia tuntud mõõdikute seast puuduvad majanduslikud ja sotsiaalsed mõõdikud (eesmärgid) → jätab mulje puudulikust kestlikkuse käsitlesest ja tekitab vastuseisu
- | Vähene teadlikkus rohepöörde eesmärkidest, oma ettevõtte ja sektori praegusest seisust ja tegevuskava puudumine riigi ja ettevõtte tasandil
- | Suurimad probleemid seotud taimekaitsevahendite kasutamise ja KHG heitkoguste vähendamise eesmärkidega

Roheüleminekut toetavate meetmete kujundamine

- | Rohepöördega seotud investeeringud, põllumajandus- ja maakasutuspraktikate muutused tekitavad rajasõltuvuse aastakümneteks → üheksa korda mõõda ...
- | Puudub ühine arusaam Eesti oludes prioriteetsetest tegevustest roheüleminekuks ja „Talust taldrikule“ strateegia eesmärkide saavutamiseks.
- | **ETTEPANEKUD**
 - | Välja töötada põllumajandus- ja toidusektori **roheülemineku tegevuskava** ning integreerida selle põhimõtted läbivalt poliitikameetmetesse.
 - | Euroopa Komisjoniga läbirääkimistel ja Eesti tasandil eesmärkide seadmisel **lähtuda Eesti kontekstist, vajadustest ja olukorrast**, mis on paljude näitajate poolest ELi keskmisest parem

Mineraalväetiste ja taimekaitsevahendite kasutamine

- | Põllumajanduse ja toidutootmise keskkonnamoormus on Eestis kasvutrendis.
- | ETTEPANEKUD
 - | Suurendada tuge investeeringuteks **täppisviljeluse seadmetesse** ja teha kättesaadavaks tipptasemel **sõltumatu nõustamisteenus** nende kasutamise ja seadistamise alal.
 - | Luua integreeritud taimekaitse rakendamist toetav **enesekontrolli- ja hindamissüsteem**.
 - | Teadmussiirde ja õppekavade kaudu **suurendada teadlikkust integreeritud taimekaitsest**, põldude maastikuelementidega liigendamise, puhveralade ja väikemärgalade loomisest, taastava ja mahepõllumajanduse praktikatest.

Elurikkust toetav ja taastav põllumajandus

- | Osa elurikkuse näitajaid on langustrendis, enam tähelepanu vajavad üksluisema maastikuga piirkonnad.
- | Elurikkuse, kliima ning vee- ja mullakaitse printsiibid ei ole piisavalt tugevalt ja omavahel tasakaalustatult meetmetesse integreeritud.
- | **ETTEPANEKUD**
 - | Integreerida meetmetesse **taastava põllumajanduse praktikad**, sh mullaviljakust, muldade orgaanilise aine sisaldust ning elurikkust toetavad praktikad.
 - | Töötada välja ja rakendada **põllumuldade elurikkuse seiresüsteem**.
 - | Suunata enam tähelepanu ja ressursse sinna, kus on võimalik ja vajalik **põllumajandusmaastike mitmekesisust suurendada**.
 - | Arvestada puhveralade, päikese- ja tuulikuparkide ja põllumassiividega külgnevate **olemasolevate maastikuelementide** rolli põllumajandusmaastiku mitmekesisuses.

Kasvuhoonegaaside ja õhusaasteainete heide

- | Põllumajanduses KHG heitkogus on 20 aastaga kasvanud 1/3 võrra.
- | Põllumajandusliku maakasutuse KHG heide lähtub eelkõige kuivendatud aladelt ja haritavatelt turvasmuldadelt ning seda suurendab muldade vaesumine.
- | Lisaks KHG heitkogustele on vaja vähendada ammoniaagi heitkoguseid.
- | ETTEPANEKUD
 - | Arendada **biogaasi** tootmist, **täppisviljelust** ja mineraalväetiste asendamist **kohalike orgaaniliste väetistega**.
 - | Suurendada teadlikkust KHG ja ammoniaagi **heitkoguseid vähendavatest tehnoloogiatest** – tõuaretus, söödalisandid, sõnniku hoidmine ja kasutamine.
 - | **Turvasmuldade kaitse** ja sobivates kohtades kuivendatud aladel veetaseme kontrollitud tõstmist koos märgalaviljelusega.
 - | Täpsustada Eesti oludes KHG ja LULUCFi arvestusmetoodika juurde käivaid **emissioonifaktoreid**, sh maakasutusega seotud süsiniku sidumise faktoreid.

Loomahealu ja -tervis

- | Tarbijad saavad loomaterwise ja -heaolu osas teadlikumaks ja nende ootused kasvavad.
- | Loomakasvatusektor ei ole suutnud piisavalt rakendada kvaliteedikavasid, mis aitaks eristada Eesti päritolu kõrgema kvaliteediga tooteid ja aitaks tarbijal teha teadlikke valikuid.
- | **ETTEPANEKUD**
 - | Toetada ÜPP strateegiakava meetmetega kogu loomakasvatusektoris **karjaterviseprogrammide** rakendamist.
 - | Toetada nii rahaliselt kui tipptasemel teadmiste kättesaadavaks tegemise kaudu tootjarühmi ja -organisatsioone **kvaliteedikavade** väljatöötamisel ja **ärimudelite uuendamisel**.

Mahepõllumajandus

- | Eestis kasutatakse 22% põllumajandusmaast mahetootmises, kuid toodangu kogus on endiselt tagasihoidlik ning sageli toidutööstuste jaoks ebapiisav.
- | Mahetootmise tasuvus jätab soovida, toetussõltuvus on olnud senises turuolukorras suurem kui tavatootmises.
- | **ETTEPANEKUD**
 - | Pöörata investeringutoetuste, rahastamisvahendi ja teadmussiirde meetmete abil rohkem tähelepanu **mahesektori toodangu ja tootlikkuse** suurendamisele, et mahetootjate majanduslik konkurentsivõime paraneks.
 - | Institutsionaalse toitlustuse ning riigihangete tingimuste kaudu järk-järgult **suurendada mahetoodete nõudlust.**

Toiduainetööstus

- | Põllumajandussektori kasv on liigselt tooraine ekspordile suunitletud.
- | Vaja suurendada jäätmetekke ennetamist, kõrvalsaaduste ringlussevõttu ning energia- ja ressursisäästu.
- | **ETTEPANEKUD**
 - | Soodustada investeeringuid **põllumajandustoorme väärimiseks**, sh **biotoodete** tootmiseks; **ressursi- ja energiatõhususe** suurendamiseks, **energiaallikate mitmekesistamiseks**; **jahutus- ja külmutussüsteemide** ajakohastamiseks.
 - | Soodustada **säästlikku pakendikasutust** ilma et see vähendaks toiduohutust ja tõstaks oluliselt kestlikult toodetud toiduainete hinda.
 - | Rakendada **tootemärgistusi** tootmise ja toodete eri aspektide kohta.

Toidu tarbimine

- | Eestis tekib elaniku kohta 127 kg toidujäätmeid aastas, sellest 49% kodudes, 19% toidutööstuses, 14% esmatootmises, 12% kaubanduses ning 6% toitlustussektoris.
- | Toidu väärtusahelas lisandväärtuse jagunemisel on kasvanud kaubanduse ja vähenenud esmatootmise ja toiduainetööstuse osa. See piirab põllumajanduses ja toiduainetööstuses võimekust muutustesse investeerida.
- | ETTEPANEKUD
 - | Suurendada **tarbijate teadlikkust** toidu väärtusest ja selle raiskamisega kaasnevast ressursikasutusest ja keskkonnamõjust.
 - | Hankepoliitika kaudu arendada kohalikku ja kvaliteetset põllumajandustoodangut ja toitu väärtustavat **toidukultuuri** nii institutsionaalses toitlustuses kui ka avaliku ja erasektori üritustel.
 - | Monitoorida **ebaausate ja ebaeetiliste kaubandustavade** kasutamist ja edasi arendada seadusandlikku raamistikku nende vältimiseks.

Toidujulgeolek ja toimepidevus (1)

- | Vaja on vähendada sõltuvust imporditavatest tootmissisenditest, eelkõige proteiinsöödast, mineraalväetistest, taimekaitsevahenditest ja energiakandjatest.
- | Põllumajandus- ja toidusektori potentsiaal hajutatud energiatootmiseks on alakasutatud.
- | Kriisiolukorras muutub oluliseks peamiste toiduainetega isevarustus ja tarneahelate lühidus.
- | **ETTEPANEKUD**
 - | Soodustada investeeringuid **taastuenergia tootmiseks ja kasutamiseks** põllumajanduses ja toiduainetööstuses (biogaas, päikese- ja tuuleenergia, biomass).
 - | Toetada kohalike omavalitsuste, jäätmeettevõtete, biogaasi- ja põllumajandustootjate koostööprojekte **biolagunevate jäätmete ringlusse võtmiseks**, sh kompostimiseks, biogaasi ja loomasööda tootmiseks.

Toidujulgeolek ja toimepidevus (2)

| ETTEPANEKUD

- | Toetada **kohalike proteiinsöötade** tootmis- ja söötmiskatseid.
- | Tagada **regionaalselt hajutatud mitmekesine põllumajandustootmine ja toidutööstus.**
- | Senisest enam toetada **kohalikke toidutootjaid**, kes arendavad **lühikesi tarneahelaid** ja aitavad säilitada toidujulgeolekut ka kriiside tingimustes.
- | Soodustada **kogukonnaaedade** teket ja **kohalikke toiduvõrgustikke.**

Roheüleminekut toetav digiüleminek

- | Täppisviljelus, karjaterviseprogrammid ja maakasutuse muutuse planeerimine on andme- ja analüüsimahukad tegevused, mida toetavad andmebaasid on osaliselt olemas, kuid ei ole loodud rohe- ja digiülemineku vajadusi silmas pidades.
- | **ETTEPANEKUD**
 - | Luua põllumajandus- ja toidusektori **digiülemineku tegevuskava**
 - | Oluliselt **kiirendada suurandmete süsteemi ja digilahenduste arendust**, mis toetaksid
 - | taimekaitsevahendite ja väetiste kasutuse optimeerimist, nende kasutusest ülevaate saamist,
 - | karjaterviseprogrammide ja kvaliteedikavade rakendamist,
 - | maakasutuse ja elurikkust toetavate maastikuelementide planeerimist ning
 - | looks eeldused kvaliteedikavade rakendamisele ja uutele ärimudelitele

Roheülemineku teekaart neljas põllumajandus- ja toidusektori valdkonnas – piima-, liha-, teravilja- ja aiandussektoris

Tugevused

- Looduslikud ressursid ja eeldused (mulla hea seisund, piisavalt vett, vähe kahjureid, elurikkus)
- (Tunnetuslikult) väike keskkonnakoormus
- Kohalik, kvaliteetne (sh mahepõllumajanduslikult toodetud) toidutoore
- Mitmekesine põllumajandustootjate struktuur – nii suurtootjad kui peretalud ja -ettevõtted
- Emakeelne põllumajanduse, toidu ja keskkonna alane haridus, teadus ja teadmussiire

Võimalused

- Bio- ja ringmajanduse soodustamine (toit, sööt, materjalid, biokomponendid, energia)
- Biotehnoloogiate areng
- Uued tehnoloogialahendused tarneahela läbipaistvuse ja efektiivsuse suurendamiseks
- Kasvav nõudlus väiksema keskkonnajalajäljega ja kohaliku toidu järele
- Uute kultuuride kasvatamine soojema kliima ja pikema vegetatsiooniperioodi tõttu

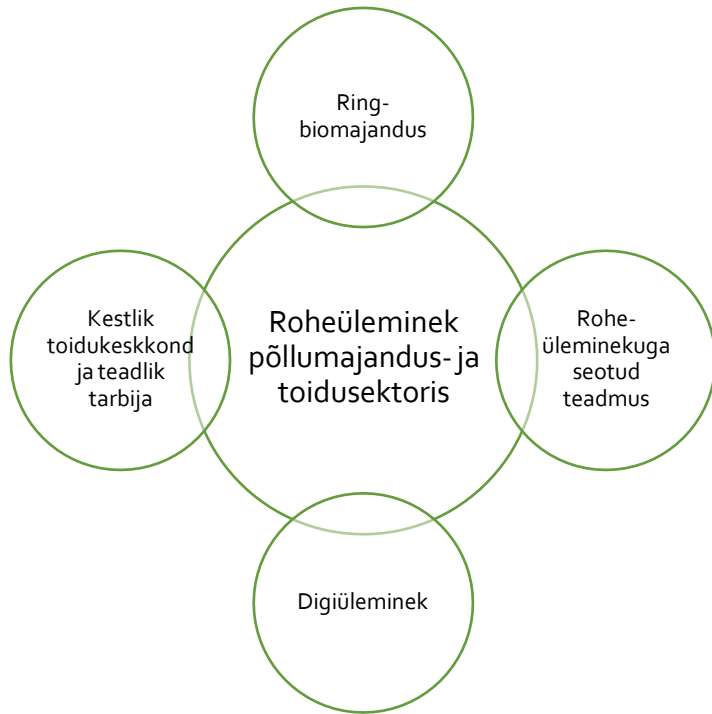
Nõrkused

- Vähene teadlikkus roheülemineku prioriteetidest, investeeringutest ja keskkonnajalajälje mõõtmisest
- Tööjõupuudus ja vähene järelkasv tarneahela igas lülis
- Vähene koostöö ja ühistegevus tarneahela igas lülis, sh vähene suhtlus tarbija ja avalikkusega
- Registrite ja andmetike potentsiaali alakasutus roheüleminekut toetava info loomisel
- Kõrvalsaaduste ja biolagunevate jäätmete vähene kasutus

Ohud

- Arusaadava ja stabiilse rohepoliitika ja mõjuhinnangute puudumine
- Üldine ebastabiilsus, turgude volatiilsus, tarneahelate ja varustuskindluse tõrked
- Kliimamuutusega kaasnevad äärmuslikud ilmastikuolud (liigniiskus, põud, tormid)
- Tarbija vähene valmisolek maksta mahe- jm kvaliteedikavade alusel toodetud toodete eest rohkem
- Üldine hinnatõus vähendab vabatahtlike keskkonnameetmete taotlemise motivatsiooni

Roheülemineku teekaart neljas põllumajandus- ja toidusektori valdkonnas – tegevussuunad (1)

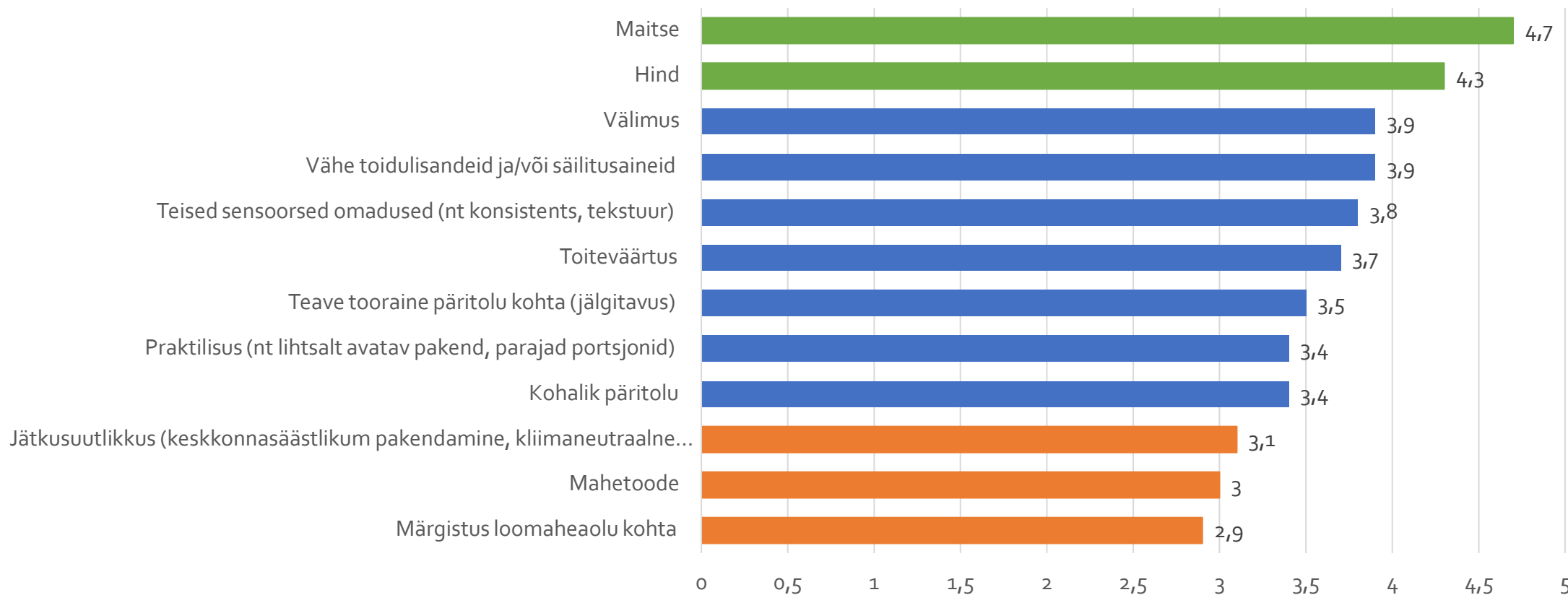

Roheülemineku teekaart neljas põllumajandus- ja toidusektori valdkonnas – tegevussuunad (2)

Mida väärtustab Eesti tarbija?

Kui olulised on ostuotsuse tegemisel teie jaoks toidukaupade järgmised omadused?
Keskmine hinnang skaalal 1-5, kus 1-ei ole tähtis ja 5-väga tähtis, N=1000

Allikas: Eesti Maaülikooli ja Piimaklastri tellitud uuring, projekt SustainIT (2022)

Kokkuvõtteks (1)

- | Toidusüsteemide kestlikumaks muutmine vajab terviklikku lähenemist, sh majanduslikult elujõulisi ettevõtteid, töötajate järelkasvu ja üha enam teadmisi.
- | Peaksime kombineerima nii tipptehnoloogiat kui taastava põllumajanduse praktikaid ja kasutama digiriigi potentsiaali.
- | Oluliselt rohkem investeringuid on vaja ringbiomajanduse lahenduste ja energiatootmise potentsiaali ära kasutamiseks.
- | Vajalik on pidev töö tarbijate teadlikkuse (st teadmiste, mitte arvamuste) suurendamisel – Eesti tarbijate kulud toidule enne kiiret inflatsiooni ca. 2,2 mld eurot aastas, põllumajandustoetused ca 0,27 mld eurot aastas.
- | Muutuste realistlik ajahorisont ulatub 2030. aastat kaugemale.

Kokkuvõtteks – olulised valdkonnad (1)

- | Maakasutus – väärtusliku põllumaa kaitse, muldade seisund, maastiku mitmekesisus, elurikkus, veerežiimi reguleerimine, KHG heide
- | Põllumajandustootmise suurem kooskõla loodusega – agroökoloogia, taastav põllumajandus, integreeritud taimekaitse
- | Investeeringud – täppisviljelus, ringbiomajanduse lahendused, ressursside väärimine
- | Teadmus ja inimvara – alus- ja rakendusühtlused, kutse- ja kõrgharidus, teadmussiire, nõuanne
- | Loomaheaolu ja –tervis – terviseprobleemide ennetamine, pidamiskeskond

Kokkuvõtteks – olulised valdkonnad (2)

- | Digiüleminek –andmete kasutamine otsustustoe pakkumiseks ja tarbija informeerimiseks, andmemajanduse tekkeks eelduste loomine
- | Tarbija ja toidukeskkond – teadlikkus kestlikult toodetud toidust, toidu tarbimise ja tervise seostest, toidu raiskamise vältimisest
- | Toodangu kvaliteet – tarbija suurenevatele jätkusuutlikkuse ja kvaliteedinõuetele vastamine
- | Majanduslikult elujõulised põllumajandus- ja toidutootjad – kõike eelnevat suudavad ellu viia vaid majanduslikult elujõulised ettevõtted

Tänaan!